

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ПРОСТІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Баймуратов М. О., Бочарова Н. В., Кофман Б. Я.

ВСТУП

В умовах становлення, розвитку та вдосконалення феноменології демократичної правової державності виникають і посилюються перманентні парадемократичні та метадемократичні процеси тактичної та стратегічної властивості, що стимулюють профільну феноменологію, підкреслюючи її потенційні перспективні можливості та нові форми взаємодії акторів, – причому не тільки внутрішньодержавних відносин, що знаходяться у субординаційному, координаційному і реординаційному підпорядкуванні між собою в межах національного конституційного і адміністративного права у розумінні комунікації суб'єктів публічної влади, а й акторів міжнародно-правових відносин, що вступають на засадах суверенітету і рівності у міжсуб'єктну взаємодію на засадах основоположних принципів і норм загального міжнародного права. Саме таким чином виникає стійка та перспективна тенденція глобальної властивості щодо інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав та конституціоналізації загального міжнародного права (міжнародне публічне право + міжнародне приватне право)¹, – і саме вона викликає до життя низку феноменологічних явищ, що фактично розширюють кордони і можливості взаємодії різних правових систем, що мають держави, а також глибоку взаємодію національного, насамперед конституційного, і загального міжнародного права.

До таких феноменологічних явищ, безумовно, відноситься місцеве самоврядування, як ведуча форма самоорганізації людини в межах

¹ Львова Є.О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування: автореферат дисертації ... доктора юридичних наук. Спеціальність: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ: НАУ, 2020. С. 12–13.

існуючої людської цивілізації на локальному рівні функціонування соціуму, та створений цим найважливішим політико-правовим інститутом правовий простір локальної демократії.

Треба наголосити на тому, що конституційно-правова регламентація, регулювання та легалізація інституту локальної демократії у вигляді місцевого самоврядування, тобто самоорганізації сукупності людей-жителів відповідних територій держави, що була вперше в історії вітчизняного конституціоналізму реалізована Конституцією України 1996 року, – сприяли не тільки:

а) здійсненню та усвідомленню, об'єктивізації, суттєвій соціальній актуалізації та функціонально-діяльнісній контекстуалізації проблематики формування, значення і ролі правового простору локальної демократії,

б) більш поглибленим і фундаментальним дослідженням його функціонування, нормативно-правового регулювання,

в) побудові парадигми його подальшого розвитку, модифікації та вдосконалення, а й, насамперед,

г) актуалізації науково-доктринального забезпечення як самого процесу розвитку локальної демократії держави в умовах посиленої та системної демократизації суспільного і державного життя, так й контекстуалізації проблематики формування правового простору в якому існують, діють, вдосконалюють своє функціонування органи місцевого самоврядування в контексті підвищення супроводження і забезпечення діяльності територіальних громад, як первинних суб'єктів місцевого самоврядування (див. ст. 140 Конституції України²) та на основі і у розвиток конституційних правоположень:

г') розуміння ролі і значення локальної демократії у формі місцевого самоврядування як могутньої демократичної тенденції оновлення та інтенсивного позитивного розвитку осередків людської цивілізації у вигляді територіальних громад, причому як на території конкретних держав, так й в їх сукупності – на рівні міжнародного співтовариства держав та всієї людської цивілізації

1. Теоретико-методологічні підходи до розуміння та визначення правового простору місцевого самоврядування

Треба враховувати, що у вузькому розумінні правовий простір місцевого самоврядування може бути визначений як сфера регламентації юридичними нормами моделей:

² Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

а) самоорганізації членів територіальної громади (*комунікативний чинник*),

б) компетенції органів місцевого самоврядування (далі – ОМСВ) (*управлінсько-телеологічний чинник*),

в) повноважень інших його суб'єктів та органів у межах території функціонування територіальної громади й конкретного історичного часу (*територіально-хронологічний чинник*), а також в умовах правової глобалізації

г) формуванням системи міжнародного співробітництва територіальних громад та ОМСВ, що діють від їх імені та в їх інтересах, з муніципальними органами зарубіжних держав, їх національними та міжнародними об'єднаннями (асоціаціями) та іншими суб'єктами політичної, економічної, соціальної та культурологічної спрямованості (*міжнародно-комунікаційний чинник*).

Своєю чергою, правовий простір місцевого самоврядування (далі – МСВ) в широкому розумінні може бути визначений як:

а) сфера нормативної регламентації і регулювання територіальної громади (далі – ТГ) (*визначально-суб'єктний чинник*),

б) сфера нормативної регламентації і регулювання ОМСВ, інших суб'єктів системи МСВ, сформованих безпосередньо самою ТГ (представницькі ОМСВ, інститут голів громад) та від її імені (виконавчі ОМСВ) (*виконавчо-управлінський чинник*),

в) з метою виникнення, існування, функціонування та реалізації системи екзистенційних локальних інтересів та потреб на відповідній території держави, в межах існування конкретної ТГ (*аксіологічно-праксеологічний чинник*),

г) при цьому така система екзистенційних локальних інтересів та потреб громади та її членів-жителів, – не суперечить інтересам та законодавству держави (*синергійно-телеологічний чинник*),

д) в умовах правової глобалізації такий правовий простір МСВ трансформується в простір дії не тільки національних правових нормативів, а й в простір формування, розвитку й вдосконалення міжнародних правових стандартів МСВ, що базуються на міжнародній договірній основі, тобто фіксуються у міжнародних багатосторонніх міждержавних угодах, та запозичуються національними правовими системами за допомогою механізму національної імплементації норм міжнародного права (*міжнародно-стандартизований чинник*). Саме це дозволяє стверджувати про

розширення та розповсюдження правового простору МСВ не тільки на конкретну державу, а й їх групи та асоціації.

На думку авторів такий підхід до розуміння та визначення правового простору МСВ дає змогу визначити останній як складний соціальний, політико-правовий феномен, – який виникає внаслідок синергічно скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави (державна муніципальна правова політика), так й суб'єктів локального соціуму (програми становлення і розвитку ТГ, в тому числі і об'єднаних), шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази (обов'язково ще треба додати – нормативно-технологічну, нормативно-діяльнісну і нормативно-логістичну бази, що є складовою наведеної бази-системи), з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування ТГ. Отже, саме тому конституційно-правовий простір МСВ виникає, формується, існує та функціонує як простір формування, реалізації конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина, охорони та захисту прав людини³.

У контекстуалізації доктринального забезпечення наведених процесів формування правового простору МСВ необхідно зазначити, що починаючи з 1990 року, коли у вітчизняній науці почалося формування сучасних поглядів на інститут місцевого самоврядування та забезпечення пріоритету правосуб'єктності територіальних громад, муніципально-правовій проблематиці приділяли увагу М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, Ю. Ю. Бальцій, В. І. Борденюк, І. П. Бутко, М. П. Воронов, В. П. Грובה, Р. К. Давидов, Н. К. Ісаєва, В. М. Кампо, О. О. Карлов, А. А. Коваленко, М. І. Корнієнко, П. М. Любченко, М. П. Орзіх, О. К. Пастернак, Б. А. Пережняк, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинський, Н. І. Руда, О. Ф. Фрицький та інші вчені, наукові надбання яких склали основу сучасної муніципально-правової доктрини держави. У 1993 р. М. О. Баймуратовим була захищена перша на той час кандидатська дисертація на тему «Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів

³ Баймуратов М.О., Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. С. 24.

співробітництва споріднених міст»⁴, в якій уперше розглядалась міжнародно-правова проблематика діяльності ОМСВ України. У 1996 р. М. О. Баймуратовим була захищена перша на той час докторська дисертація з муніципального права на тему «Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України»⁵, в якій системно досліджувались не тільки питання становлення міжнародної правосуб'єктності ОМСВ нашої держави, але й процеси становлення інституту локальної демократії як об'єкта міжнародно-правового регулювання. Разом із тим слід зазначити, що в подальшому, протягом більш ніж десяти років, в Україні не була захищена жодна докторська дисертація з муніципально-правової проблематики, що свідчить не тільки про її відповідну доктринальну складність, а й про невизначеність і волатильність державної правової політики відносно існування та функціонування інституту МСВ та територіальної спільноти (громади) як його первинного суб'єкта (і це не дивлячись на конституційно-правове закріплення такого статусу в ст. 140 Конституції України), відсутність державної муніципальної політики, а головне – відсутність чітко вираженого вибору самою державою моделі національної системи МСВ, що могла б сприяти окресленню відповідного правового простору локальної демократії.

Необхідно зазначити, що наведені фактори й сьогодні є актуальними та такими, що потребують свого вирішення як в управлінській, так й в нормативно-законодавчій площині. Варто зазначити, що останніми роками в Україні захищено низку дисертаційних досліджень, в яких здійснено науковий аналіз окремих аспектів МСВ. Однак ці роботи не містять комплексного наукового аналізу статусу територіальних громад як первинних суб'єктів МСВ, самого інституту МСВ в контексті дослідження сучасної дихотомії локального та глобального чинників, що виникає в процесі їх існування і функціонування, включаючи й питання визначення правового простору МСВ.

Слід також наголосити, що проблематика МСВ та територіальної громади (колективу, спільноти тощо), що існує, функціонує та розвивається на відповідній території держави у вигляді автономного

⁴ Баймуратов М.О. Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів співробітництва споріднених міст: дис. канд. юрид. наук. Одеса: ОГУ, 1993. 176 с.

⁵ Баймуратов М.О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: дис. докт. юрид. наук. Одеса: ОГУ, 1996. 498 с.

локального соціуму, була предметом дослідження провідних сучасних зарубіжних науковців Г. Бребана, Ж. Веделя, І. В. Видріна, Б. Гурне, Р. Драго, Ю. Д. Казанчева, М. О. Краснова, О. О. Кутафіна, Т. Маунца, О. М. Писарева, М. В. Постового, Г. Райта, В. І. Фадєєва, О. І. Черкасова, К. С. Шугриної та інших вчених – однак і ними проблематика формування і функціонування інститутів територіальної громади та МСВ в межах відповідного правового простору не розглядалась.

На нашу думку, проблематика простору у юридичній теорії, який фактично виступає правовим простором, а враховуючи на предмет нашого дослідження, – конституційно-правовим простором, – практично не розглядається в широкому, власне науководоctrинальному сенсі, бо зазвичай діяльність державно-правових інститутів переважно і розглядається, і досліджується у статичному стані, і лише тільки в процесі дослідження реалізації їх компетенційних повноважень або позакомпетенційних діянь, а також при виникненні метаюридичних або параюридичних явищ, що пов'язані з їх діяльністю, – профільна феноменологія аналізується в контексті динамічно-діяльнісного підходу.

Звідсіля можна сміливо стверджувати, що на фундаментальному рівні ця проблема не тільки є недостатньо розробленою у онтологічному розумінні, аксіологічній оцінці і методологічному супроводженні і забезпеченні, – але й її дослідження об'єктивно гальмуються суттєвими недоліками в практичному застосуванні демократичних принципів управлінської діяльності, які вже забезпечені низкою міжнародних правових стандартів, – що фактично є проявом і результатом глибоких кризових явищ в державному та суспільному житті, які супроводжуються конституційно-правовими конфліктами та явищами, що несуть в собі високий рівень конфліктогенності – низький рівень нормопроектної та законопроектної діяльності, внутрішні протиріччя та колізії в законодавстві, дублювання повноважень, конкуруюча компетенція, компетенційні суперечки тощо⁶, а також феноменологія бурхливої, але безсистемної законотворчості («законодавчий турборежим»), що використовується в наш час владними політичними елітами.

Разом з тим, проблематика загальнотеоретичних досліджень просторового виміру держави і права у юриспруденції значно

⁶ Баймуратов М.О., Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. С. 15–16.

актуалізується, причому не тільки з наведених вище причин – найважливішу роль тут починають грати т. зв. «зовнішні» фактори, що пов'язані з правовою глобалізацією – новою формою цього глобального явища, що скерована на нормування, нормативізацію, нормативне регулювання та уніфікацію найбільш важливих суспільно-державних відносин, що мають істотне значення не тільки для національної держави, а й для всієї міжнародної спільноти держав – в коло таких пріоритетно-найважливіших відносин входить й МСВ. Більш того, саме МСВ виступає одним з найважливіших елементів глобального конституціоналізму та глобального конституційного права, причому не стільки завдяки його генетичній демократичності, скільки:

а) широкій регламентації і легалізації в конституційних актах держав світу;

б) своїй істотній гуманітарно-гуманістичній сутності;

в) своїй неперевершеній ролі у процесі самоідентифікації, самоорганізації, самопрояву, самодіяльності, самовизначення, саморегулювання територіальних людських спільнот як природних асоціацій для існування та функціонування людини та всієї людської популяції;

г) своїй людиноцентричності в контексті процесів державотворення і правотворення;

г') своїй приналежності к особливо важливим конституційним цінностям;

д) своїй міжнародно-правової об'єктивізації в рамках загального міжнародного права;

е) своїй універсальній застосовності в рамках міжнародного договірної права;

є) своїй видатній конституційно-правовій ролі в процесі соціалізації людини та формуванню конституційно-правового статусу людини і громадянина тощо.

Відносно особливого значення наведених глобальних та державно-визначальних тенденцій треба зазначити, що вони не тільки суттєво розширюють загальний правовий простір національних держав, включаючи і їх конституційно-правовий простір, – але і роблять його наднаціональним – регіональним і універсальним (глобальним), розробляють якісно нові параметрально-ідентифікаційні ознаки існування і функціонування права, як універсального феномена, що супроводжує і забезпечує процеси глобалізації та інтеграційної співпраці членів європейської

та світової співдружності, зближуючи держави на основі стандартизованих та уніфікованих підходів до розуміння та застосування національного і глобального права, що мають вже не тільки однакові принципіві (основоположні) засади, а й однакові нормативні системи, що зливаються в єдиний універсально-регіональний чи універсально-глобальний правовий простір⁷. Отже, можна обґрунтовано стверджувати, що до виникнення єдиного міждержавного та національного правового простору, включаючи й правовий простір МСВ, ведуть суттєві глобальні тенденції, що формуються та проявляються в межах феноменології правової глобалізації, які:

а) сприяють знаходженню нових, нетрадиційних і нетривіальних підходів до розуміння ролі і значення права в соціумі, державі, міжнародній спільноті, – що є відображенням глобальних колективістських зусиль не тільки акторів міжнародних та міждержавних відносин, але й суб'єктів внутрішньодержавного права, скерованих на стабілізацію феноменології державності та формування громадянського суспільства через запровадження його широкої інституційної основи – шляхом розробки, міжнародної легалізації міжнародних правових стандартів та механізмів їх наступного запозичення і легалізації в національному законодавстві держав-членів міжнародної спільноти (*онтологічно-визначальний дискурс*);

б) виступають відображенням складної психо-психологічної зміни в масовій свідомості населення, включаючи і представників правової і політологічної доктрини щодо можливості формування, наявності і функціонування загального глобального, регіонального, субрегіонального, національного і локального правових просторів, що взаємодіють між собою не тільки на принципових засадах побудови національних і глобальної правових систем, а й за рахунок інтенсивного пошуку та продуктивного знаходження загальних правових цінностей, загальних предметів та об'єктів правового регулювання (права людини, МСВ, виборче право, інформаційні відносини тощо), розробки на основі такого регулювання міжнародних правових стандартів в конкретній сфері соціального буття людини в рамках територіальної громади (далі – ТГ) та в умовах МСВ, створення рекомендаційних настанов типу «soft law» з перспективою їх наступної легалізації, широкої активізації правової

⁷ Баймуратов М.О., Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. С. 15–16.

конвергенції, уніфікації, адаптації національних правових систем до настанов загального міжнародного права та інтеграційного права міжнародних міждержавних об'єднань тощо, – через створення багаторівневої системи горизонтально-вертикальних зв'язків, що створюють типізовані та стереотипні глобально-управлінські відносини, які включають до себе у вигляді управлінської «мотрійки» інші рівні відносин (*предметно-об'єктний дискурс*);

в) виникають на основі зазначених вище нових складних багатосуб'єктних та багаторівневих горизонтально-вертикальних управлінських зв'язків (*поведінково-діяльнісний дискурс*), що:

– по-перше, будують на основі зазначених зв'язків стійку та сталу систему комунікативної взаємодії, що характеризується ознаками колаборації, інтерсуб'єктивності, єдності телеологічного навантаження тощо (*комунікативний критерій*);

– по-друге, набувають силу сучасних тенденцій та мегатрендів правового розвитку (*глобально-структурний критерій*);

– по-третє, вимагають виходу за межі звичних та апробованих на практиці поведінково-діяльнісних настанов та устояних організаційних рамок через суттєве організаційне та нормативне посилення їх типізації на основі загальнолюдських та конституційних цінностей (*аксіологічно-типізований критерій*);

– по-четверте, детермінують до залучення у зазначені процеси якісно нових суб'єктів, що раніше не тільки не визнавались державами (наприклад, неурядові (некомерційні) організації національного та міжнародного рівнів), але і не існували до періоду сучасної глобалізації (наднаціональні міжнародні структури) (*якісно-суб'єктний критерій*);

– по-п'яте, детермінують активний пошук нових інтерпретацій міжлюдських та міжвладних відносин, – особливо у суміжних з устояною правовою сферою інших або метаюридичних, параюридичних сферах (філософії, соціології, політології, геополітиці, загальному міжнародному праві, міжнародному конституційному праві, європейському інтеграційному праві, міжнародному муніципальному праві тощо) (*предметно-комплексний критерій*);

– по-шосте, формують якісно нові приклади багаторівневої інтегративної нормативної взаємодії держав між собою на різних рівнях з застосуванням нових форм і методів такої взаємодії (починаючи від двостороннього рівня, та закінчуючи розширенням сфери впливу міжнародного договірного права та міжнародного

глобального права в контексті формування феноменології глобального конституціоналізму (*парадигмально-інтегративний критерій*);

– по-сьоме, збагачують методологію права і наповнюють новим змістом сучасне бачення розвитку держави і права, причому не тільки в ординарних умовах існування людської цивілізації, але і з врахуванням екстраординарних сценаріїв такого існування враховуючи на агресивно-військовий, екологічний, кліматичний, продовольчий, міграційний та інші види кризисних станів (*змістовно-світоглядний критерій*);

г) сприяють суттєвому оновленню методологічного та інструментально-технологічного арсеналу сприйняття юридичної доктрини та практики, що спирається на новітні досягнення теорій штучного інтелекту, діджиталізації, антропологізації, настанов глобального управління, включаючи міжнародну договірну нормотворчість (міжнародне нормопроєктування та міжнародне нормування), – що напряду мають виходи та суттєвий вплив на локальний рівень функціонування соціуму, тобто на інститут МСВ, що знаходить свій прояв у появі доктринальних настанов щодо зростання глобалістського потенціалу територіальних громад⁸ в його реалізації, вибудовуючи процесуальний ланцюжок взаємодії «від громади – до міжнародної спільноти держав» (*методологічно-технологічний дискурс*).

Отже, можна констатувати, що конституційна легалізація інституту МСВ, що є фактично інститутом локальної демократії, що заснована на самоорганізації територіальних людських спільнот (ТГ) – стала революційною подією на теренах пострадянської тоталітарної держави ще і тому, що вона знаменувала собою новий етап в становленні та розвитку демократичної правової держави.

Вперше державою на конституційному рівні було визнано існування та важливість інтересів, що продукують ТГ та їх члени – жителі відповідних територій такої держави, які не співпадають з державними інтересами, в силу екзистенційно-локальної природи та сфери їх виникнення і застосування, – але і не суперечать ним.

Треба наголосити на тому, що такий крок законодавця призвів до наповнення глибоким онтологічним та аксіологічним змістом самого найменування «демократична правова державність» як телеологічної

⁸ Бобровник Д.О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 79-85.

мети та феноменологічної побудови публічної влади в державі. І тут нам треба згадати давньо китайського філософа Конфуція, який так відповів на питання про те, щоб він зробив в першу чергу, якби став імператором Китаю: «Я б повернув словам їх первісне значення»⁹.

Підемо ж його порадою і повернемо словам їх первісний зміст, – особливо в контексті уточнення дефінітивно-визначального семантично-етимологічного розуміння демократичної державності, як державності саме «демосу» – не народу, як найчастіше розуміють змістовне визначення цього терміну, а демосу – у його первинному, класичному розумінні – (грец. Δῆμος) – у Стародавній Греції терміном демос позначалися вільні громадяни, що були членами первісної общини міста-поліса, і які володіли громадянськими (цивільними) правами, на відміну від рабів і інших категорій неповноправного населення¹⁰. Тобто, тут мовиться про вільних членів ТГ, що і складали, причому, і в природному розумінні, і в історичному значенні, основу державності як таку, і основу сучасної державності, зокрема. Отже, можна сміливо стверджувати, що говорячи про становлення демократичної правової державності, – треба:

– розуміти її як публічну владу територіальних людських спільнот – ТГ та їх членів – жителів відповідних територій держави,

– при цьому державність треба розглядати саме в такій якості, а не як владу саме «народу», який виступає:

А) відповідною юридико-соціальною міфологемою, та, у відповідному розумінні, юридичною фікцією,

Б) синтетичним суб'єктом конституційного права на рівні держав та їх міжнародних асоціацій,

В) узагальнюючим суб'єктом конституційного права на рівні національного конституціоналізму як такого, але

Г) реально починає втрачати свої пріоритети на користь інших колективних суб'єктів права в умовах та на рівні правової глобалізації, що об'єктивує, активізує, контекстуалізує і нормативно позначає особливо важливих, перспективно-функціональних і потенційно спроможних суб'єктів національного, регіонального і глобального конституційного права, – і серед них ТГ, враховуючи на можливість їх подальшого міжнародно-правового визнання, легалізації, охорони, захисту, гарантування їх правосуб'єктності тощо, а також міжнародно-правової персоніфікації в рамках

⁹ Конфуций: Биография, цитаты, афоризмы. М.: Эксмо, 2016. С. 47.

¹⁰ Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов русского языка. М.: Эксмо-Пресс, 1999. С. 217.

загального міжнародного договірною права (міжнародне публічне + міжнародне приватне право) за допомогою активізації та цільового скерування процесів міжнародного нормопроєктування та міжнародної нормотворчості (у підсумку загального міжнародного нормотворення), – тобто, сучасне розуміння «народу» тлумачиться не у його класичному розумінні періоду Великої Французької революції та Громадянської війни в США, як сукупності громадян, що мають безпосередні прямі та взаємні зв'язки з патримоніальною державою, – але як сукупність людей-членів ТГ, що існують та функціонують на території відповідної держави.

Звідси, саме тут й виникає:

а) унікальна та системоутворююча роль людини,

б) як особистості і

в) в той же час члена територіальної людської спільноти (ТГ),

г) що існує та функціонує на рівні локального соціуму,

г') в умовах МСВ,

д) в ординарному стані повсякденності,

е) з акцентом на використання та вдосконалення принципів об'єктивної властивості, серед яких головними чинниками є:

– комунікативна взаємодія – створення в рамках ТГ системи міжособистісної комунікації, що скерована на реалізацію кожним з суб'єктів взаємодії своїх індивідуальних, групових і колективних інтересів екзистенційної природи (*функціонально-динамічний критерій*);

– колаборація – створення і реалізація в процесі комунікативної взаємодії позитивної, конструктивної, оптимальної і результативної атмосфери співробітництва між її суб'єктами, що дозволяє: по-перше, сформуванню належну позитивну атмосферу існування в одному локальному соціуму; по-друге, мирними засобами вирішувати спірні питання взаємодії; по-третє, досягати завдань по створенню в межах ТГ антиконфліктогенного соціально-нормативного простору (*технологічно-просторовий критерій*);

– інтерсуб'єктивність – створення в процесі комунікативної взаємодії на тлі багатосуб'єктної та багаторівневої колаборації системи загальних цілей і задач з метою подальшого безконфліктного існування і функціонування територіальної людської спільноти (ТГ) на локальному рівні соціуму (*телеологічний критерій*);

– набуття людиною-членом людської спільноти (ТГ) конституційно-правового статусу – саме на рівні МСВ людина

продукує відповідні екзистенційні інтереси, що реалізуються у вигляді відповідних прав і свобод, що вже апріорі передбачені Конституцією України, виходячи з їх особливої важливості для існування людини, тобто є конституційними правами і свободами людини – завдяки чому саме на локальному рівні соціуму в межах ТГ в умовах МСВ створюється конституційно-правовий простір, що є суттєвою і основоположною частиною правового простору МСВ, основу якого складають муніципальні права людини (особистості, члена ТГ)¹¹ (*конституційно-утворюючий критерій*);

– набуття глобалістського потенціалу¹² – в умовах глобалізації територіальні людські спільноти не тільки опираються проявам її тенденцій, захищаючи свою самобутність, але і стають активними «провідниками» таких глобалізаційних змін, використовуючи тенденції глобалізації на свою користь в контексті підвищення життєвого рівня жителів-членів ТГ та розширення можливостей функціонування ТГ в епоху карколомних змін.

Отже, завдяки формуванню та реалізації наведених принципів в умовах МСВ вирішуються низка стратегічно важливих завдань («стратегічна п'ятірка») і відносно стратегічних питань існування і формування людини як особистості в межах локального соціуму та формування і вдосконалення демократичної правової державності, а саме:

А) соціалізація людини – отже, МСВ виявляється оптимальною соціальною сферою, що наділена безліччю позитивних ідей, концептів, факторів, умов, настанов, – завдяки яким людина, що народжена у мікроколективі на локальному рівні функціонування соціуму, завдяки цьому соціуму виховується, формується у соціально активного суб'єкта, який набуває знань, вмій і навичок щодо усвідомленого існування і телеологічно детермінованого функціонування в межах ТГ з метою реалізації своїх екзистенційних орієнтирів в процесі здійснення свого життєвого циклу (*соціально-пріоритетна настанова*);

Б) формування габітусу людини – отже, процес загальної соціалізації, в тому числі правової соціалізації людини, що

¹¹ Кофман Б.Я. Муніципальні права людини (особистості) як фактор вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 64–71.

¹² Бобровник Д.О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 79-85.

здійснюється в умовах МСВ, своєю праксеологічною домінантою має формування у кожної конкретної людини-члена ТГ індивідуального, групового і колективного габітусу, тобто системного комплексу соціальних практик, що в своїй сукупності дають людині відповідні знання, вміння і навички, які дозволяють їй безконфліктно існувати в локальному соціумі, приймати активну участь в системній комунікативній взаємодії з іншими суб'єктами-членами ТГ з метою свого повсякденного існування та вирішення стратегічних завдань свого життєвого циклу (*соціально-праксеологічна настанова*);

В) формування і реалізація конституційно-правового статусу людини – треба зазначити, що в умовах МСВ проходять:

1) складні та суперечливі процеси реалізації людиною своїх екзистенційних інтенцій, життєвих устремлень, потреб, інтересів, формування життєво важливих настанов (атитюдів), формування відповідних патернів, що

2) демонструють процеси нормування, нормативізації, правової легалізації,

3) які досягає конституційно-правового рівня в умовах державно організованого соціуму і

4) завершуються формуванням, конституційною легалізацією і наступною соціальною легітимацією у вигляді конституційно-правового статусу людини і громадянина (тобто, формуванням системи прав, свобод і обов'язків людини і громадянина),

5) який, – не зважаючи на свій вищий нормативний рівень регламентації і регулювання, на практиці реалізується на рівні ТГ в процесі ординарного існування людини в умовах повсякденності та локальної демократії (*соціально-нормативна настанова*);

Г) формування і реалізація конституційно-правової свідомості та конституційно-правової психології – реалізуючи на рівні ТГ та в умовах МСВ свій конституційно-правовий статус, людина в його рамках та під його перманентним впливом, починає формувати та вдосконалювати свою конституційно-правову свідомість, що безпосередньо впливає на процес формування, розвитку та вдосконалення її конституційно-правової психології, що є найважливішою частиною її загальної, і в тому числі, правової психології.

У розвиток наведених настанов, і особливо останньої, треба зазначити, що наведені ідентифікаційні орієнтири локальної демократії, що знайшли своє закріплення та наступний стратегічний

розвиток через конституційно-правову легалізацією інституту МСВ, – здійснили свій безпосередній і суттєвіший вплив на формування не тільки конститууючих засад державотворення і правотворення, але і на формування муніципально-правового статусу людини, включає і формування в рамках конституційного процесу муніципальної свідомості і правосвідомості людини, а також її муніципальної психології, що є яскравим свідомством формування, розвитку і потенційно можливого вдосконалення муніципального праворозуміння, через його поступове сприйняття та праксеологічне засвоєння жителями-членами ТГ.

2. Організаційно-нормативні настанови щодо формування правового простору місцевого самоврядування України як органічної складової європейського правового простору європейської демократії

Проаналізував наведені настанови, на наш погляд, можна обґрунтовано вважати, що наведені зміни сформовані та детерміновані саме організаційною діяльністю законодавця з конституційно-правової легалізації інституту локальної демократії у формі МСВ на національному рівні функціонування демократичної правової державності, що у підсумку й призвело до створення конституційно-правового простору МСВ.

Системний аналіз нормативних положень Конституції України 1996 року¹³, що в основі створення такого правового простору лежать наступні настанови:

- визнання та легалізація МСВ як самостійного рівня публічної влади¹⁴ (див. ст. 5 Конституції України);
- визнання та легалізація інституту МСВ в державі (див. ст. 7 Конституції України);
- визначення МСВ як однієї з основ конституційного ладу держави (див. Розділ I Конституції України);
- виключно законодавчий рівень визначення МСВ (див. ст. 92 Конституції України);

¹³ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

¹⁴ Баймуратов М.О. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні / М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв. Одеса: БАХВА, 2003. 192 с.

– закріплення інституту МСВ як конституційного, а також МСВ як об'єкта конституційно-правової регламентації та регулювання (див. Розділ XI Конституції України);

– визнання ТГ первинним суб'єктом МСВ (див. ст. 140 Конституції України);

– виключний характер формування представницьких органів МСВ безпосередньо ТГ (див. ст. 141 Конституції України);

– наявність у МСВ власної матеріально-фінансової та іншої ресурсної бази (див. ст. 142 Конституції України);

– наявність у органів МСВ власної компетенції (див. ст. 143 Конституції України);

– обов'язковість рішень ОМСВ, що прийняті в межах їх повноважень (див. ст. 144 Конституції України);

– судовий захист прав МСВ (див. ст. 145 Конституції України).

Наведені конституційні положення у своїй сукупності не стільки складають профільний нормативний конгломерат, стільки ідентифікують «опорні» точки зростання правового простору МСВ. Тут можна заперечити, що нормативний простір МСВ був закладений національним законодавством про МСВ, що було прийнято ще до прийняття чинної Конституції України (мається на увазі Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 року¹⁵), але внесення до нього змін та доповнень 14 новими законами України протягом майже 7 років його дії, свідчить про його низьку якість, недостатній нормативно-функціональний потенціал та внутрішні суперечності, – що у підсумку, об'єктивно змусило законодавця спочатку до його систематичної інтерпретації та оновлення, а потім і до розробки нового тексту профільного законодавчого акту. Крім того, враховуючи на особливу важливість саме конституційного регулювання, – саме конституційна легалізація ідентифікаційних ознак інституту локальної демократії сприяла його втіленню в практику державного і соціального життя, трансформувало його в один з суттєвіших засобів демократизації суспільно-державних процесів та формування, причому не тільки як «запускаючого» механізму в формуванні інституційної основи громадянського

¹⁵ Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 7 грудня 1990 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 2. Ст. 5.

суспільства, а й його активного ініціатора, продуцента, учасника та «активного агенту» розвитку та вдосконалення¹⁶.

Отже, можна стверджувати, що в Україні склався та функціонує національний правовий простір МСВ. Однак, він суттєво доповнюється міжнародними європейськими правовими стандартами локальної демократії, що сприяють розширенню такого профільного простору, його вдосконаленню та модернізації як результату наближення та сприйняття зазначених європейських стандартів.

Звідси можна казати, що можливість міжнародно-правового вимірювання МСВ стало важливою основою формування його правового простору. Вона виникла внаслідок формування та конституційного закріплення механізму національної імплементації норм міжнародного права через їх входження до національного, насамперед, конституційного, законодавства (див. ст. 9 Конституції України). Саме завдяки наявності такого механізму МСВ в Україні формується у відповідності до європейських правових стандартів локальної демократії¹⁷, що для цього інституту, який ще знаходиться в процесі пошуку своєї національної моделі¹⁸, є вельми важливим та визначальним.

Треба наголосити на тому, що запозичення європейських правових стандартів локальної демократії відбувається через:

А) приєднання до міжнародних міждержавних договорів профільного характеру, що вже відбулося на практиці та введення їх до масиву національного, насамперед, конституційного, законодавства (наприклад, Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року¹⁹, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або

¹⁶ Баймуратов М.О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності. Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v21/26.pdf>. (дата звернення: 20.08.2022).

¹⁷ Баймуратов М.А., Григорьев В. А. Роль международных стандартов местного самоуправления в формировании компетенции публичной самоуправленческой (муниципальной) власти. Одесса: «Феникс», 2003. 160 с.

¹⁸ Баймуратов М.О. До питання про вибір національної моделі місцевого самоврядування. Публічне право. 2015. № 3. С. 57-65.

¹⁹ Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 38. Ст. 249.

владами 1980 року²⁰, Європейська ландшафтна конвенція 2000 року²¹ тощо);

Б) приєднання в перспективі до міжнародних міждержавних договорів профільного характеру, що вже розроблено та легалізовано європейськими інституціями, зокрема Радою Європи, до яких Україна, будучи членом Ради Європи ще не приєдналась, але повинна це зробити (наприклад, до Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року²², Переглянутої Європейської хартії про участь молоді в місцевому та регіональному житті 2003 року²³ тощо);

В) участь у розробці та прийнятті нових європейських правових стандартів локальної демократії, що ініційовано європейськими інтеграційними структурами (наприклад, розробка міжнародних угод в сфері уніфікації різних аспектів регіонального самоврядування тощо);

Г) участь у розробці міжнародних правових стандартів локальної демократії, що здійснюються колективно муніципальними структурами в рамках їх міжнародних асоціацій. Так, одним із значних явищ останніх десятиліть у сфері муніципального управління стала поява у світовому масштабі міст, які оголосили себе правозахисниками, або містами прав людини (Human Rights Cities). На онлайн-платформі The Human Rights Cities Network, яка об'єднує представників таких міст, визначено, що вони «представляють команду однодумців, які визнають життєво важливу роль міст у захисті, заохоченні та втіленні прав людини»²⁴. Методологічною та нормативною основою діяльності цього міжнародного об'єднання

²⁰ Про приєднання України до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями: Постанова Верховної Ради України від 14 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 36. Ст. 370.

²¹ Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції: Закон України від 7 вересня 2005 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 51. Ст. 547.

²² Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318 (дата звернення: 14.08.2022).

²³ Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. Хартія, без статусу конвенції: ухвалена Конгресом місцевих і регіональних органів влади Європи (10-е засідання – 21 травня 2003 – Додаток до Рекомендації 128). Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f> (дата звернення: 14.08.2022).

²⁴ The Human Rights Cities Network. Who we are. URL: <https://humanrightscities.net/> (дата звернення: 26.07.22).

служать спеціальні Резолюції Ради з прав людини ООН 24/2 від 26 вересня 2013 р., 27/4 від 25 вересня 2014 р. та 33/8 від 29 вересня 2016 р., які стосуються ролі місцевих органів влади у заохоченні та захисті прав людини. Особливе значення має Резолюція 39/7 і підготовлена на її основі спеціальна доповідь Верховного комісара ООН з прав людини «Міське самоврядування та права людини» (A/HRC/42/22)²⁵. Європа стала колыскою руху Human Rights Cities. В теоретичному плані Рух міст прав людини пов'язують зі спробами ввести поняття «право на місто», запропоноване французьким соціологом Г. Лефєбром у праці *La Droit a la Ville* (1968)²⁶. З цією метою було прийнято Європейську хартію для захисту прав людини в місті (2000) і проводилися обговорення прийняття Всесвітньої хартії прав людини у місті²⁷.

Треба зазначити, що проблематика формування правового простору МСВ особливо актуалізується в умовах конституційної реформи в державі, органічною частиною якої виступає муніципальна реформа. В її межах розпочаті серйозні нормопроектні (конституційно-проектні та законодавчо-проектні) роботи щодо конституційної легалізації нових важливіших принципів організації МСВ в державі відносно субсидіарності, спроможності, належного ресурсного забезпечення локальної демократії, становлення реальної правосуб'єктності ТГ, модернізації системи територіального поділу та управління на локальному, субрегіональному та регіональному рівнях, територіальної та ресурсної оптимізації ТГ за рахунок їх об'єднання тощо.

Наведені напрямки скеровані не тільки на формування національної моделі МСВ та її відповідність до європейських стандартів, – а і на якісну трансформацію правового простору локальної демократії, насичення його новими організаційними, нормативними, поведінковими, діяльними та іншими ідентифікаційними ознаками та настановами.

²⁵ Report on local government and human rights. United Nations High Commissioner for Human Rights. 02 July 2019. (A/HRC/42/22). URL: <https://www.ohchr.org/ru/calls-for-input/report-local-government-and-human-rights> (дата звернення: 10.08.2022).

²⁶ Lefebvre Henri. *Le droit à la ville*. Anthropos, Paris, 1968. P. 26.

²⁷ European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City, Adopted at St Denis, 18 May 2000. URL: http://www.idhc.org/cat/documents/Charta_ingles.pdf (дата звернення: 26.07.22)

Поставлені завдання, що мають скоріше стратегічний, ніж тактичний характер, повинні вирішуватись в умовах муніципального реформування держави, в межах якої втілення концепту муніципалізму²⁸ виступає «альфою і омегою» такої трансформації. В її основі, насамперед, лежить конституційно-правова легалізація інституту МСВ та його послідовна легітимізація громадянським суспільством та його інституціями.

Разом з тим, повинно враховувати і основоположні тенденції такого муніципального реформування, що засновано на децентралізації повноважень органів публічної державної влади, результатом чого стане, – розширення спроможності ТГ в контексті нарощення їх ресурсно-організаційних можливостей щодо забезпечення реалізації їх членами-жителями своїх прав, свобод і обов'язків в рамках конституційно-правового статусу, що сформувався в рамках ТГ в умовах МСВ та ординарному стані повсякденності.

Звідси, суттєвий науковий та праксеологічний інтерес представляє реалізація в умовах муніципальної реформи та по її підсумках системного комплексу прав людини в сфері МСВ, що ми можемо назвати «конституційні права, свободи та обов'язки людини (особистості) і громадянина + муніципальні права людини (особистості, члена ТГ)». Причому, треба наголосити на тому, що актуалізація та контекстуалізація зазначеного комплексу прав людини на пряму витікає зі змісту нормативних настанов європейських правових стандартів локальної демократії.

Обґрунтовано вважаємо, що представникам державної публічної влади та МСВ треба чітко усвідомлювати, що вирішення проблематики децентралізації публічної влади, яка також міститься серед основоположних настанов європейських стандартів локальної демократії, виступає однією з опорних настанов, основоположних засад та пріоритетних завдань демократичної правової державності, – тому об'єктивація, актуалізація, контекстуалізація її дослідження не викликає ніяких сумнівів. Причому, у методологічному аспекті необхідно розуміти, що процес децентралізації публічної влади, який знаходить свій прояв не стільки в механістичній децентралізації (тобто, у автоматичній передачі повноважень з більш високого рівня публічного управління на більш низький рівень), скільки в перманентній «повзучій» деконцентрації повноважень органів публічної влади – тобто, у

²⁸ Батанов О.В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 104.

передачі їх з одного, більш високого рівня публічного управління, у власні повноваження органів управління більш низького рівня (а саме ОМСВ), – зачіпає всі рівні публічної влади в державі (див. ст. 5 Конституції України) – як рівень публічної державної влади, так й рівень публічної самоврядної (муніципальної) влади.

Також слід мати на увазі, що якщо перший напрямок децентралізації вирішується в межах конституційної і адміністративної реформ, то другий – в межах конституційної, адміністративної та муніципальної реформ.

Отже, можна стверджувати, що реформа щодо децентралізації публічної влади, а точніше її повноважень, носить системний, комплексний і цілеспрямований характер, вона детермінована об'єктивними тенденціями розвитку національної державності, включаючи і його міжнародно-правові аспекти, та реалізується в рамках насамперед, конституційної реформи, через проведення новацій в сфері адміністративної та муніципальної реформ.

Треба відмітити, що такий комплексний підхід володіє кумулятивним та мультиплікативним ефектами відносно розвитку і вдосконалення не тільки всієї системи суб'єктів публічної влади, а й всієї системи суб'єктів та органів МСВ, що забезпечує наведеним реформам характер революційної трансформації, а також надає їм планомірного, багаторівневого, але одночасно і прозорого характеру. Наведені тенденції свідчать, по-перше, про вдосконалення методологічних та організаційних засад правового простору МСВ (*формування і укріплення внутрішнього та зовнішнього аспектів правового простору як правового явища, з наступною стабілізацією і перманентним розвитком*), і, по-друге, про входження національного правового простору МСВ в європейський правовий простір локальної демократії (*інтеграція правового простору держави до загальноєвропейського регіонального простору локальної демократії з його наступним оформленням як міждержавного регіонально-самоврядного феномена, що володіє нормативною базою та системою міжнародно-правових зобов'язань*).

Це детермінується тим, що муніципальна реформа в Україні зумовлена об'єктивними обставинами демократизації державного та суспільного життя. Її основоположною телеологічною домінантою виступає вирішення складного і суперечливого системного комплексу задач щодо забезпечення становлення і розвитку самоврядування ТГ, формування їх оптимальності в територіальному

вимірюванні та спроможності (реальної правосуб'єктності) в організаційному, нормативному та ресурсному розумінні, а також підвищення ефективності управління на місцях і, отже, на державному рівні, і в наслідок цього, – розвиток сіл, селищ, міст і територій, – в яких існують і функціонують оптимізовані у кількісних та якісних показниках, супровідній функціонально-діяльній та забезпечувальній компетенційно-правосуб'єктній парадигмі ТГ та органи, що ними формуються – ОМСВ.

Якщо докладніше розглядати, що саме дає муніципальна реформа в Україні, – а через неї й розширення та вдосконалення правового простору МСВ, включаючи й питання входження профільного простору до європейського макросегменту, – то можна дійти наступних висновків:

А) місцевому самоврядуванню як рівню публічної влади надає:

– новий «управлінський дизайн» публічній владі та «новий подих» державному і муніципальному управлінню у контекстуалізації його модифікації та суттєвого посилення демократизації через запозичення європейського досвіду (*стратегічно-управлінська складова*);

– можливість остаточно визначити національну модель МСВ (*ідентифікаційно-конститууюча складова*);

– додаткову конституційно-правову та законодавчу конфігурацію і легалізацію МСВ (*нормативно-легалізаційна складова*);

– більш глибоку і системну соціальну та політичну легітимацію МСВ в суспільстві та серед жителів-членів ТГ (*загально-легітимаційна складова*);

– детермінування, контекстуалізацію і вдосконалення МСВ як самостійного та відносно автономного рівня публічної влади (*ідентифікаційна складова*);

– додаткове визнання та вдосконалення МСВ як соціально-нормативного простору, в якому триває життєвий цикл людини (*екзистенційно-просторова складова*);

– інтенсифікацію формування і вдосконалення сфери МСВ як простору, де здійснюється загальна соціалізація та правова соціалізація людини (*загально-соціальна і спеціально-соціальна складові*);

– інтенсифікацію процесів щодо визначення об'єктної основи МСВ в контекстуалізації питань місцевого значення (*загально-об'єктна складова*);

– вдосконалення сфери МСВ як соціального простору де виникають, формуються та реалізуються екзистенційні устремління, потреби та інтереси людини, а також на основі останніх формуються її атитюди (соціальні настанови для наступної поведінкової діяльності) (*інституційно-особистісна складова*);

– новий управлінський імпульс формуванню сфери МСВ як сфери конотації і реалізації конституційно-правового статусу людини (*нормативно-гуманістична складова*);

– новий управлінський імпульс формуванню і вдосконаленню МСВ як сфери стимулювання прояву і практичної реалізації муніципальних прав людини (*муніципально-статусна складова*);

– інтенсифікацію процесів щодо становлення міжнародної правосуб'єктності МСВ (*міжнародно-правова складова*);

– суттєвий управлінський аргумент затвердженню феноменології муніципалізму – як системи муніципальних ідей та фундаментальних принципів МСВ, порядку його організації та функціонування, сукупності інститутів, що забезпечують реалізацію і захист прав людини на локальному рівні, а також механізмів, які традиційно використовуються з метою обмеження державної влади²⁹ (*муніципально-ідеологічна складова*);

– у підсумку, формування правового простору МСВ (*муніципально-просторова складова*).

Б) органам місцевого самоврядування надає:

– можливість більш активного розмежування компетенційних повноважень між різними рівнями публічної влади – публічної державної та публічної самоврядної (муніципальної) влад, а також між різними рівнями (локальний, регіональний) місцевого самоврядування (*визначально-компетенційна складова*);

– можливість формування власної компетенції ОМСВ (*індивідуально-компетенційна складова*);

– реальну можливість формування структур виконавчих ОМСВ на регіональному та субрегіональному (районному в області) рівнях МСВ (*структурова складова*);

– можливість формування належної, достатньої та оптимальної компетенційної бази за рахунок передачі і включення делегованих

²⁹ Баймуратов М., Боярський О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право: науково-практичний юридичний журнал. 2019. № 2. С. 31–41.

повноважень виконавчої влади у власні повноваження ОМСВ (*трансформаційно-компетентна складова*);

– можливість належного ресурсного забезпечення діяльності ОМСВ (*ресурсно-забезпечувальна складова*);

– можливість інтенсифікації діяльності ОМСВ щодо створення комплексу муніципальних послуг для користування жителями-членами ТГ (*муніципально-обслуговуюча складова*);

– можливість посилення та інтенсифікації процесів щодо мотивації та актуалізації самостійного ініціативно-явочного і експериментального визначення ОМСВ оптимального примірного переліку питань місцевого значення, в яких вони є та можуть бути компетентними (*муніципально-об'єктна складова*);

– можливість появи додаткових можливостей організаційного, нормативного та організаційного порядку для формування локального системного комплексу місцевого господарства (*локально-господарча складова*);

– можливість появи реальних можливостей у ОМСВ, що підкріплені відповідними і належними ресурсами, для представництва інтересів ТГ та її членів, а також для вирішення питань місцевого значення (*муніципально-представницька складова*);

– можливість появи більшої самостійності у прийнятті рішень на виконання інтересів та потреб ТГ, а також суттєве розширення кола дискреційних повноважень³⁰ (*муніципально-дискреційна складова*);

– посилення появи додаткових можливостей щодо створення локальної системи міжнародного співробітництва ОМСВ з аналогічними та іншими іноземними суб'єктами та створення з ними локального системного комплексу зовнішньоекономічної діяльності (*муніципально-міжнародна складова*);

В) територіальним громадам надає:

– можливість посилення процесів набуття реальної правосуб'єктності ТГ (*реально-статусна складова*);

– посилення тенденції щодо розширення комплексу муніципальних послуг в контекстуалізації розвитку ТГ та підвищення її соціальної привабливості (*муніципально-облігаторна складова*);

³⁰ Баймуратов М., Боярський О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право: науково-практичний юридичний журнал. 2019. № 2. С. 33–35.

– зростання можливостей для оптимального використання колективістських засад ТГ у використанні не тільки форм безпосередньої та представницької демократії, а й використання можливостей та процесуального потенціалу нових форм локальної демократії – партисипаторної (демократія участі), деліберативної (прийняття рішень через досягнення «морального консенсусу»), агрегативної (прийняття рішень через об'єднання переваг в соціальне рішення через голосування), агональної (прийняття загальних рішень шляхом оцінки ризиків і досягнення компромісів) тощо (*муніципально-демократична складова*);

– посилення процесів структуризації ТГ (мікрогромади, мезогромади, макрогромада, об'єднані громади) з метою більш повного вияву і прояву їх інтересів і більш динамічного прискорення процесів їх врахування та вирішення (*муніципально-архітектонічна ознака*);

Д) жителю-члену територіальної громади надає:

– можливість створення належних умов для реалізації жителями-членами ТГ своїх атитюдів, екзистенційних устремлінь, потреб та інтересів людини (*індивідуально-екзистенційна ознака*);

– можливість збагачення змістовності феноменології повсякденності людини за рахунок стимулювання її інтенцій, зростання можливостей щодо формування її нових атитюдів, більш широкого задоволення її екзистенційних устремлінь, потреб та інтересів (*повсякденно-якісна ознака*);

– можливість зростання якості локального індивідуального життя за рахунок зростання потенційних можливостей ОМСВ та ТГ (*вітально-якісна ознака*);

– можливість створення можливостей для оптимального становлення та стабільного протікання життєвого циклу людини (*індивідуально-вітальна ознака*);

– можливість вдосконалення і оптимізації користування жителями-членами ТГ комплексом муніципальних послуг, що існують в ТГ та надаються ОМСВ та інституціями громадянського суспільства (*індивідуально-побутова ознака*);

– можливість створення умов для гармонічного співвідношення та кореляції індивідуальних, групових та колективних інтересів жителів-членів ТГ (*муніципально-координаційна ознака*);

– можливість активізації процесів щодо включення до складу ТГ жителів, що не є громадянами патримоніальної держави та які володіють іншими правовими станами та локальної нормативізації зазначених процесів (*муніципально-особистісна (станова) ознака*).

Сукупність наведених тенденцій та переваг процесів децентралізації, є свідомством не тільки наявності загальних системних інтересів місцевого самоврядування, органів місцевого самоврядування, територіальних громад та кожного з жителів-членів цих спільнот в суттєвій трансформації системи публічної влади в Україні, а у редуکتивному розумінні – їх тяжінням до побудови її оновленої демократичної моделі. І в цих процесах основоположну роль відіграє правовий простір МСВ та зміни його нормативного стану в контексті розширення та вдосконалення.

Разом з тим, слід відмітити, що стратегічні наміри державної публічної влади щодо централізації не відрізняються характеристиками: а) постійності, б) наполегливості, в) системності, г) комплексності, г') плановості, д) телеологічної обґрунтованості, а навпаки – демонструють амбівалентний, хаотичний, алогічний та багато в чому деструктивний підходи до формування публічної влади самоврядного (муніципального) рівня. Важливими обставинами такого підходу виступають такі негативні фактори, як:

- ідеологічні настанови «радянського» та «пострадянського» стилю мислення, в основі якого лежать адміністративно-субординаційні домінанти державного управління,

- генетичне несприйняття, підозра та недовіра до застосування демократичних методів управління,

- патологічна боязнь допуску до управління широких народних мас,

- об'єктивна відсутність резерву для корінного оновлення кадрового складу державної та муніципальної служби, що повинен стати носієм нового демократичного управлінського мислення та апологетом європейського адміністрування,

- а також відповідні індикатори олігархічного правління (кумівство, корупція, розкрадання державної та муніципальної власності тощо), що на жаль формують стиль і методи публічного управління вже після набуття Україною державної незалежності та негативно впливають на його результативність та ефективність.

Наведені фактори також напряму і негативно впливають на формування і функціонування правового простору місцевого самоврядування, що вже склався в Україні на базі національного законодавства, та профільного правового простору європейського зразку, що ще формується.

ВИСНОВКИ

За результатами колективного дослідження актуальних проблем становлення конституційно-правового простору місцевого самоврядування в Україні та його входження в європейський правовий простір локальної демократії можна зробити наступні висновки:

– правовий простір місцевого самоврядування можна визначити як складний соціальний, політико-правовий феномен, – який виникає внаслідок синергічно скерованої телеологічно-обґрунтованої діяльності як держави (державна муніципальна правова політика), так й суб'єктів локального соціуму (програми становлення і розвитку ТГ, в тому числі і об'єднаних), шляхом формування його нормативно-суб'єктної, нормативно-об'єктної і нормативно-просторової бази (обов'язково ще треба додати – нормативно-технологічну, нормативно-діяльнісну і нормативно-логістичну бази, що є складовою наведеної бази-системи), з метою вирішення екзистенційних питань існування та функціонування ТГ;

– конституційно-правовий простір МСВ виникає та формується саме завдяки конституційно-правовій легалізації інституту локальної демократії, що перетворює його на простір формування, реалізації, охорони та захисту прав людини.

Це підтверджується тим, що:

А) конституційно-правовий статус людини (у повному обсязі) та громадянина (у левій його частині) реалізується на локальному рівні соціуму в рамках ТГ та в межах МСВ;

Б) саме в умовах МСВ в рамках ТГ та у стані повсякденності проходять процеси соціалізації, у тому числі і правової соціалізації людини-жителя, що одночасно виступає членом відповідної громади;

В) саме на локальному рівні соціуму в рамках ТГ в умовах МСВ людина продукує свої інтенції, устремління, потреби, інтереси екзистенційної властивості та формує і реалізує свої атитюди;

Г) в наведених умовах зазначені вище інтенції, устремління, потреби, інтереси екзистенційної властивості та атитюди людини знаходять свою реалізацію саме на локальному рівні соціуму через виникнення, формування, застосування і реалізацію системи відповідних прав і свобод людини і громадянина;

Г') саме такі права і свободи, враховуючи на їх локальний характер виникнення, трансформуються у муніципальні права людини (особистості, члена територіальної громади), набуваючи не тільки самостійний характер, а ї розширюючись за рахунок появи

нових прав людини, які, по-перше, пов'язані з її участю в МСВ; а, по-друге, з реалізацією нових її прав, закріплених в правах людини четвертого (інформаційні права) та п'ятого (біологічно-соматичні права) поколінь;

Д) проходження людиною в рамках ТГ в умовах МСВ в стані повсякденності процесу соціалізації, – через використання відповідних типізованих форм життєдіяльності, що створює відповідний стереотип людської поведінки, набуття людиною відповідних практичних знань, навичок, вмінь в повсякденному житті, формує індивідуальний, груповий та колективний габітус (соціально-практичний статус та праксеологічний код) людини;

Е) треба також враховувати, що в основі формування правового простору МСВ в Україні лежать не тільки наведені настанови, – на ці процеси здійснюють вплив могутні міжнародно-правові тенденції, що супроводжують правову глобалізацію, зокрема інтернаціоналізація конституційного правопорядку держав та конституціоналізація міжнародного права, що здійснюються та реалізуються на практиці через застосування принципів і норм міжнародного договірної права – особливо в контексті запозичення міжнародних правових стандартів МСВ, що в ньому містяться, до національного конституційного права держави;

– треба наголосити на тому, що кожна з наведених вище доктринальних настанов має своє онтологічне, аксіологічне, праксеологічне, конотаційне та наративне підтвердження в зарубіжному досвіді організації та реалізації муніципального життя та в створенні загального європейського простору локальної демократії. Звідси вивчення зарубіжного досвіду конституційного будівництва муніципальної демократії через формування її загального європейського простору, участь у міжнародному співробітництві органів місцевого самоврядування для його сприйняття та застосування на теренах нашої держави, не має альтернативи.

АНОТАЦІЯ

В процесі становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності суттєво зростає роль і значення місцевого самоврядування як простору існування територіальних громад, що вирішують екзистенційні питання функціонування людських спільнот в контексті реалізації прав і свобод жителів-членів таких громад. Дослідження актуальних проблем становлення

конституційно-правового простору місцевого самоврядування в Україні та його входження в європейський правовий простір локальної демократії здійснюється через призму глобальної концепції інтернаціоналізації конституційного правопорядку держав та конституціоналізації загального міжнародного права, що дозволяє через визначення параметральних ознак такого простору зробити висновки про його важливе значення для вирішення основоположних завдань людських спільнот в межах державної організації та універсально-глобальної локалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City, Adopted at St Denis, 18 May 2000. URL: http://www.idhc.org/cat/documents/Carta_ingles.pdf (дата звернення: 26.07.22).
2. Lefebvre Henri. Le droit à la ville. Anthropos, Paris, 1968. 164 p.
3. The Human Rights Cities Network. Who we are. URL: <https://humanrightscities.net/> (дата звернення: 26.07.22).
4. Report on local government and human rights. United Nations High Commissioner for Human Rights. 02 July 2019. (A/HRC/42/22). URL: <https://www.ohchr.org/ru/calls-for-input/report-local-government-and-human-rights> (дата звернення: 10.08.2022).
5. Баймуратов М.О. Організаційно-правові форми забезпечення місцевими радами народних депутатів співробітництва споріднених міст: дис. канд. юрид. наук. Одеса: ОГУ, 1993. 176 с.
6. Баймуратов М.О. Міжнародне співробітництво органів місцевого самоврядування України: дис. докт. юрид. наук. Одеса: ОГУ, 1996. 498 с.
7. Баймуратов М.О., Кравець О.О. Роль юридичної служби органу місцевого самоврядування в формуванні та функціонуванні правового простору локальної демократії: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 326 с.
8. Баймуратов М.О. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні / М. О. Баймуратов, В. А. Григор'єв. Одеса: БАХВА, 2003. 192 с.
9. Баймуратов М.А., Григорьев В. А. Роль международных стандартов местного самоуправления в формировании компетенции публичной самоуправленческой (муниципальной) власти. Одесса: «Феникс», 2003. 160 с.
10. Баймуратов М.О. До питання про вибір національної моделі місцевого самоврядування. Публічне право. 2015. № 3. С. 57-65.

11. Баймуратов М.О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку і взаємозалежності. Актуальні проблеми держави і права. URL: <http://www.apdp.in.ua/v21/26.pdf>. (дата звернення: 20.08.2022).

12. Баймуратов М., Боярський О. Дискреційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини: методологічні підходи до розуміння та визначення. Публічне право: науково-практичний юридичний журнал. 2019. № 2. С. 31–41.

13. Батанов О.В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 102–108.

14. Бобровник Д.О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 79-85.

15. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов русского языка. М.: Эксмо-Пресс, 1999. 671 с.

16. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 5 лютого 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318 (дата звернення: 14.08.2022).

17. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

18. Конфуций: Биография, цитаты, афоризмы. М.: Эксмо, 2016. 288 с.

19. Кофман Б.Я. Муніципальні права людини (особистості) як фактор вдосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина. Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 64–71.

20. Львова Є.О. Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування: автореферат дисертації ... доктора юридичних наук. Спеціальність: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ: НАУ, 2020. 32 с.

21. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті. Хартія, без статусу конвенції: ухвалена Конгресом місцевих і регіональних органів влади Європи (10-е засідання – 21 травня 2003 – Додаток до Рекомендації 128). Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f> (дата звернення: 14.08.2022).

22. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування: Закон України від 7 грудня 1990 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 2. Ст. 5.

23. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування: Закон України від 15 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 38. Ст. 249.

24. Про приєднання України до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: Постанова Верховної Ради України від 14 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 36. Ст. 370.

25. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції: Закон України від 7 вересня 2005 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 51. Ст. 547.

Information about the authors:

Baymuratov Mykhailo Oleksandrovich,

Doctor of Law, Professor,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Professor at the Department of Political Sciences and Law
South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.F. Ushinskyi,
26, Staroportofrankivska str., Odessa, 65020, Ukraine

Bocharova Natalya Vasylivna,

Doctor of Law, Associate Professor,
Professor at the Department of Law, Political Science and International
Relations of the University named after Alfred Nobel,
18, St. Sicheslavskya Naberegna, Dnipro, 49000, Ukraine

Kofman Boris Yakovych,

Doctor of Law, Senior Researcher,
Honored Lawyer of Ukraine,
Professor at the Department of Law, Political Science and International
Relations University named after Alfred Nobel
18, St. Sicheslavskya Naberegna, Dnipro, 49000, Ukraine